

26 GELOVEN

INTERVIEW THEOLOGIE

Tjerk de Reus

Het is broodnodig dat we ons een tragisch levensbesef eigen maken. Dat vindt rechtsfilosoof Timo Slootweg, die er een verrassend boek over publiceerde. „Je kunt de mens niet vastleggen in een rationele definitie. Je bent mens in gebrokenheid en crisis”, stelt hij, „maar niet zonder opdracht”.

Hij doceert deze middag waarop wij elkaar spreken vier uur lang over Augustinus met Leidse rechtenstudenten als publiek, vertelt Timo Slootweg. En de dag erop gaat het college over Dostojevski. En dat aan de juridische faculteit in Leiden, waar het toch vooral zal gaan over wetboeken en de regels van het recht? Slootweg begrijpt wel dat mensen hier verrast over kunnen zijn. Maar voor hem, als hoofddocent rechtsfilosofie, is het vanzelfsprekend. „In het recht gaat het over mensen”, zegt hij. „Dan moet je je verdiepen in de mens en zijn levenservaring, in de diepere lagen van ons bestaan. Betere bronnen dan literatuur, kunst en religie zijn er dan eigenlijk niet.”

Deze overtuiging draagt Slootweg al langer uit, in vele publicaties. Ook zijn nieuwe boek bevindt zich in deze sfeer: *Langs tragische einders*, waarin hij schrijft over ‘de esthetica van moraal en recht’. In dit boek kom je eigenlijk nauwelijks juridische vaktaal tegen, maar wel aandacht voor Franz Kafka en Fjodor Dostojevski, voor theologen als Paul Tillich en Hans Urs von Balthasar. Een avontuurlijk boek, kortom, met een heel brede blik.

Kafka als startpunt

De bekende schrijver Franz Kafka, vertelt Slootweg, leverde met zijn literaire werk een startpunt voor dit nieuwe boek. Niet zo gek, want Kafka was behalve schrijver ook jurist, hij was dus vakgenoot van Slootweg. „Als kunstenaar was Kafka getroffen door de beperktheid van het taalgebruik van de jurist. Daar had hij zelf mee te maken, hij was werkzaam bij een verzekeringsmaatschappij. Het taalgebruik in die branche was gekleurd door een juridische benadering. Realistisch taalgebruik, zo noemde Kafka het, dat ook buiten de sfeer van het recht van invloed was. Hij had daar bezwaar tegen. Want in dergelijke ‘realistische taal’ ging het over definities van bezit en eigendomsverhoudingen, waarin mensen samenvallen met wat ze ‘hebben’. En zulke taal, vond Kafka, was ongeschikt om over het mysterie van de mens te schrijven: te rationeel, te formalistisch. Hij signaleerde ook, dat dit type taal overheersend was in de maatschappij, waar dit type realis-

me hoogtij vierde.”

Kafka vond, dat die taal tekortschoot, zelfs misleidend was. En hier komt het kernwoord ‘tragisch’ om de hoek kijken, legt Slootweg uit. „Voor Kafka zijn de tragische aspecten van ons leven veel belangrijker dan rationele definities. Dan heb je het over eindigheid, over de gebrokenheid van het bestaan, over de opdracht om ‘mens te worden’, hoe moeizaam ook. Uit die tragische werkelijkheid moet je niet willen ontsnappen, uit luiheid of uit angst. Het gaat erom, hier de zin van het leven te vinden en tot existentie te komen.”

Ontmoeting

Het punt is, voor Slootweg, dat deze tragische dimensie van het leven wordt weggemoffeld door juridische taal. En ook door het mensbeeld dat daarin meekomt. „Die juridische taal is niet beperkt tot alleen het recht, het is een bijna algemeen geaccepteerde, rationalistische taal, die de dingen wil definiëren en vastleggen. Mensen beschouw je dan als entiteiten op zichzelf, terwijl het echte leven zich toch eerder afspeelt in ontmoeting met de medemens. Een mens behoort in dit opzicht niet aan zichzelf, maar aan de ander toe.”

De boodschap van Slootweg aan zijn juridische vakgenoten luidt: zie meer in de mens dan iemand die in juridische hokjes past. „We hebben een andere taal nodig, een dichtertelijke taal, die van de kunsten, maar ook de taal van filosofie en religie. Van Kafka weten we dat hij veel heeft geleerd en overgenomen van de Deense schrijver en theoloog Søren Kierkegaard, die ook in mijn boek een belangrijke rol speelt.”

Het is verrassend, hoe open Slootweg de wereld van religie en theologie betreedt. Kerkvader Augustinus is al genoemd, maar ook Blaise Pascal en de orthodox-protestantse theoloog Willem Aalders komen ter sprake. En ook de beruchte filosoof Friedrich Nietzsche voegt zich bij het gezelschap. Die laatste, Nietzsche, hoe moeten we die plaatsen tussen al die religieuze denkers en schrijvers? Het antwoord op die vraag staat niet los van de persoonlijke ontwikkeling van Slootweg, als katholiek en intellectueel, vertelt hij.

De rechtspraak moet beseffen dat een andere vorm van weten bestaat, die ons dichterbij de mens brengt. Foto: ANP

In het recht gaat het over mensen, je moet je dus in hen verdiepen

Rechtsfilosoof Timo Slootweg: ‘Je kunt de mens niet vastleggen in een rationele definitie’

menselijke bestaan, met alle losse eindjes en alle tragiek, zie ik verwantschap met Jezus. Ik zou zelfs dankzij Jezus en Nietzsche heb weten vast te houden. Bij Jezus gaat het ook om verlossing, dat klopt. Het perspectief daarop hebben we nodig. Dat bemoedigt ons in de gebrokenheid. Om niet weg te vluchten in allerlei schijnzekerheden. Ware standvastigheid betekent openheid, ontvankelijkheid en kwetsbaarheid, zoals ook Jezus getoond heeft.”

De Griekse dichters

Ook met de ‘oude Grieken’ heeft Slootweg veel affiniteit. En dan vooral met de Griekse dichters, die we kennen van de tragedies. Sofokles, Euripides en Aeschylus, over hen schrijft Slootweg. Ook zij hadden een diep besef van de gebroken aard van het menselijk bestaan. „Maar hun stem lijkt wel te zijn gesmoord in de loop van de Westerse geschiedenis. De invloedrijke filosoof Plato, ook een Griek, schrijft uitvoerig over ‘de eeuwige strijd tussen filosofie en kunst’. We moeten geen voeding geven aan de gevoelens die de dichtkunst teweegbrengt, waarschuwt hij. Kunstenaars zouden maar leugens verspreiden en daarom zou de tragediekunst geen plaats mogen hebben in de ideale staat.”

„Het gevolg van dit wijsgerig rationalisme van Plato was dat wetenschap, politiek en recht zich inderdaad van deze kunstzinnigheid vervreemd hebben. Daarom keert Nietzsche zich daar ook tegen, én tegen het christendom dat zich daaraan begon aan te passen. Mooi is dan wel weer dat die oude erfenis tot nieuw leven is gebracht door belangrijke schrijvers als Miguel de Unamuno en Kierkegaard. Bij hen tref je het ‘tragische weten’ aan, en zij zijn de enigen niet. Theologen die hiervan besef hadden, zeiden: God is niet een formeel begrip van het absoluut goede. God is een persoonlijke, levende God die op ons toetreedt. Een God dus die ontmoet wil worden en die je niet met de ratio moet willen begrijpen. Geloven kan niet anders dan geloven tégen het verstand in en tegen de klippen op. ‘Nochtans richt mijn oog zich schreiend op God’, zegt Job in het naar hem genoemde Bijbelboek.”

Mogelijk zullen lezers Slootwegs boek al te religieus vinden. Religie is per slot van rekening niet een thema waar je de handen voor op elkaar krijgt in een seculiere cultuur als de onze. Maar religie, net zo goed als kunst, is een noodzakelijke correctie op ons rationele denkklimaat, vindt Slootweg. „Je zou het een schaduwtraditie kunnen noemen, die ik in mijn boek naar voren schuif: belangrijke denkers, die vaak ook vergeten of miskend zijn. We moeten echter

Nietzsche, een hartstochtelijk mens

Friedrich Nietzsche (1844-1900) was behalve een verwoed schrijver ook een dichter. *Liederen van prins vogelvrij* heet een van zijn gedichtenbundels. In het recent verschenen *Dit alles ben ik kun*

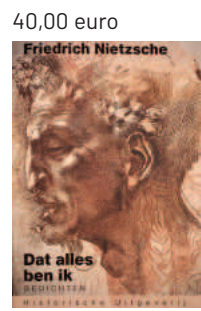
je met zijn hele dichtwerk kennismaken. Daaruit rijst het beeld op van een hartstochtelijk mens, **die de pijn en gebrokenheid van het leven niet wilde ontvluchten**, maar wilde omarmen en

Rechtsfilosoof Timo Slootweg studeerde geschiedenis en wijsbegeerte. In 2000 promoveerde hij aan de Faculteit Wijsbegeerte te Rotterdam op: *Geschiedenis en ethiek: historisch besef in de traditie van Hegel, Heidegger en Derrida (2000)*. Te Rotterdam doceerde hij enkele jaren Geschiedfilosofie. Zijn huidige onderzoeksinteresse betreft de filosofie en theologie van het recht in verband met het (christelijk) existentialisme, de dialogische filosofie en het postmodernisme. Foto: Universiteit Leiden

weer in de leer gaan bij deze schaduwtraditie, om inzicht te krijgen in onze huidige situatie en de uitdagingen van onze tijd. Het is mijn overtuiging dat het tragische levensbesef, hoe droevig dat op het eerste gehoor ook klinkt, de weg opent naar een nieuwe, doorleefde wijze van bestaan, waarin wij niet vastliggen in definities, maar de roeping ervaren om mens te worden, in relatie tot de ander.” En dan ook de juridische wereld overtuigen, die natuurlijk niet zonder regels kán. Hoe zal anders het recht inzichtelijk toegepast kunnen worden? „Klopt”, zegt Slootweg. „Er is nog een weg te gaan. Maar het begint ermee, dat we gaan beseffen dat een andere vorm van weten bestaat, die ons dichtert bij de mens brengt – de mens die het verdient gezien te worden, ook in het recht.”

helen. Voortreffelijke uitgave van deze poëzie, met glasheldere essays als olijsting. **Dat alles ben ik. Gedichten.** Friedrich Nietzsche. Vertaling door Ard Posthuma. Historische Uitgeverij.

KORT NIEUWS

STIFT ENGELSZELL

Trappisten sluiten klooster en brouwerij

Het Oostenrijkse trappistenklooster Stift Engelszell houdt op te bestaan. Daarmee komt ook een einde aan een van de laatste tien trappistenbrouwerijen ter wereld. In Nederland zijn er nog twee. Stift Engelszell sluit volgens Oostenrijkse media na bijna honderd jaar doordat er nog maar vier monniken over waren. Zij hebben de lokale bisschoppen meegedeeld dat ze het klooster gaan verlaten omdat er geen opvolgers zijn. Daarmee komt een einde aan het Engelszell-trappistenbier, het laatste uit een Duitstalig land. Trappistenbier moet in een trappistenklooster worden gebrouwen om die naam te mogen dragen. In Nederland hebben De Koningshoeven (bekend van La Trappe) en Maria Toevlucht (thuishaven van het gelijknamige biermerk) het speciale keurmerk.

CGK

Steeds meer ruimte voor vrouw in ambt

Steeds meer christelijke gereformeerde kerken scheppen ruimte om vrouwen in het ambt van diaken en ouderling te bevestigen, staat in het verslag van de voorjaarsvergadering van de classis Haarlem in *De Weeker*, het orgaan van de CGK. Een aantal gemeenten in de classis Haarlem wil afwijken van het beleid dat er binnen de CGK geen plaats is voor vrouwen in het ambt. *De Weeker* constateert dat gemeenten overal in Nederland het besluit genomen hebben om ambten open te stellen voor vrouwen.

ITALIË

Zelensky bezoekt ‘mogelijk’ paus

De Oekraïense president Volodymyr Zelensky ontmoet zaterdag in Rome Sergio Mattarella, de president van Italië. Volgens eerdere berichtgeving in Italiaanse media zou Zelensky zaterdag een ontmoeting hebben met premier van Italië Giorgia Meloni en paus Franciscus. Volgens persbureau AFP heeft een Vaticaanse bron gezegd dat een ontmoeting ‘mogelijk is’, maar deze bevestigde die niet.

„Ik ben in de jaren zestig opgevoed met het rooms-katholieke geloof. Ik heb daarin geloofd en me aanvankelijk ook heel kritisch verhouden tot Nietzsche. Dat was iemand die je zou moeten bestrijden, dacht ik. Maar ik voelde ook dat er een grote hartstocht voor het leven in zijn werk trilt, waarmee ik me verwant voelde. Op zeker moment zette ik mij over mijn aarzelingen heen, en ging hem begrijpen als een bondgenoot. Hij vindt bijvoorbeeld dat de wetenschap zoets is als de oerzonde of de erfzonde: de neiging om rationele kennis als het een en al te beschouwen. Maar zulke abstracte kennis komt algauw in de weg te staan van het concrete leven. Nietzsche zegt ergens: ‘Laat het leven zegevieren al vergaat de waarheid’. Daarin hoor ik een intense betrokkenheid op het daadwerkelijke, menselijke leven, op het tragische bestaan.”

Hoe verhoudt zich dat dan tot het christendom, waar Nietzsche toch ook heel kritisch over oordeelde? Slootweg: „In zijn openheid voor het

Langs tragische einders. Verkenningen in de esthetica van moraal en recht. Timo Slootweg. Gompel & Svacina. 39,00 euro